

Martinovits Katalin

Róth Miksa üvegablakok Norvégiában

Két norvégiai templom is őriz egy-egy szép üvegablakot, mely a híres magyar mester műhelyében készült. Nem kevés szerencse kellett ahhoz, hogy meg is maradtak, ismerve a 60-as évek egész Európán keresztül viharzó, a szecessziót különösen lenéző, rombolva modernizáló kedvét. A brüsszeli Horta Múzeumban lesújtó élmény végiglapozni azt a vastag albumot, mely a lerombolt épületek képeit őrzi. Sajnos Róth Miksa munkáinak egy része is eltűnt. Szerencsére hihetetlenül gazdag életművének számos darabja ma már középületek, gyűjtemények feltve őrzött kincse. Csodálatos módon úgy otthona – eredeti berendezéssel –, mint műhelye fennmaradt. Otthona ma múzeum, melyet érdemes meglátogatni a Nefelejcs utca 26. sz. alatt, műhelyében pedig egy restaurátor- és üvegművészeti központot rendeznek be a tervek szerint.

Norvégiában 1903-ban, a templomépítés szempontjából is „hét szűk esztendő”-ként emlegetett időben épült úgy az oslói Fagerborg Kirke, mint a sandefjordi Sandefjord Kirke. A fagerborgi templomban ma is eredeti helyén, a kórusfalon találjuk Róth Miksa nagy méretű üvegablakát, mely a feltámadt Krisztust ábrázolja. Sandefjordban a 60-as (!) években csak a hívek ragaszkodása mentette meg, ki tudja talán a megsemmisítéstől, s került a templomhajó nyugati falára a kerek üvegablak, melynek témája Krisztus lecsendesíti a viharzó tengert. Sokáig homályba merült eredetük „ismeretlen magyar művész” alkotásaként. A sandefjordi látványosságokról frissen kiadott könyvben a mai napig így áll. (Nagy rácsodálkozást, sőt meghatódást váltott ki, mikor e sorok írója kellő dokumentációval felszerelve felfedte a titkot a helyiek előtt. Homályból büszkeség lett.)

Róth Miksa

(Max Róth) 1865-1944 – császári és királyi üvegfestő- és mozaikművész

A Németországból Magyarországra telepedett Róth család legismertebb tagja, Miksa 1865. december 26.-án született Pesten. Apja, Zsigmond az időben az utolsó céhmester volt, aki értett az ólomba foglalt színes üvegek készítéséhez. Egyik jelentős az Andrassy úti régi Múcsarnok ólmozott üvegablakai – melyért 1878-ban I. Ferenc József legfelsőbb elismerésében részesült. Az alátétmunkák rajzait az akkor 12 éves Miksa készítette. Apja műhelyében szerzett mesterségbeli tudását később külföldi tanulmányútjai során bővítette.

Itt szeretném megemlíteni, s egyben kifejezésre juttatni azt a csodálatot, amit érzek írásait, vallomásait olvasva. Tudás, mesterség szép dolog, még szebb, ha az a mesterség iránti végtelen szeretet, tisztelet nemesíti, mely szinte úgy sugárzik

Róth Miksa írásaiból, mint ahogy „...az üvegfestményeken beömlő világosság maga a megszínesített napfény, a tűzben nemesedett szín válik napfénné.” „... Én egész valómban, teljes tudásommal, lelkes rajongással szolgáltam a magyar üvegfestő-művészet ügyét, hogy – ezzel hazánk művészi kultúráját emelve – az nemzetközi viszonylatban is számottevő tényezővé váljék.” (Róth M.: Egy üvegfestőművész az üveglak-festészetről”, Bp. 1942)

Hogy ez mennyire sikerült is – csak néhány példa határon innen, határon túlról:

Budapest: Országház, Magyar Nemzeti Bank (Egykori Osztrák-Magyar Bank), Postatakarékpénztár, Lipót-mezei kápolna, Gresham Biztosító Székháza, Zeneakadémia stb. Érdekességként megemlíteném még a Fasori Evangélikus templomot, mely Budapest legdíszesebb protestáns temploma. A neogótikus stílusban épült templom az egyetlen, melynek külsején figurális díszítés is van. A kapu fölötti mozaik, Krisztus és a gyermekek, Róth Miksa műve. Érdekessége még, hogy a főhajó arányaiban és stílusjegyeiben a párizsi Saint Chapelle mintájára készült.

Számos más hazai városban találunk munkáit, például Debrecenben, Szegeden, Egerben, Gödöllőn stb. Úgyszintén egész sor erdélyi, felvidéki, délvidéki városban, például a Marosvásárhelyi Közművelődési Palotában, a Városházám, úgyszintén Kassán, Pozsonyban, Szabadkán és másutt.

Világviszonylatban: Boston, Hága, Mexico City, Torino, Velence és a két norvégiai templom őrzi munkáit.

Írói munkásságáról még annyit: Jól és bőségesen forgatta a tollat is „...”, hogy a tapasztalataim alapján bennem kialakult tanulságokat, mintegy örökségképpen az utánam jövőknek hagyjam.” Ez konkrétan „Az üvegfestő tíz pontja” című „intelmeiben” testesül meg. „Egy üvegfestőművész emlékei” (1943) című könyvében pedig koráról, kortársairól ír – számomra nagy élmény volt megismerni a művész, a mester mögött az emberséges embert.

Szinte egyedülálló világviszonylatban is, amennyiben az az alkotóművész, akinek hosszú életútja három nagy stíluskorszakon is átívelt (historizmus, szecesszió, art deco) írásai komoly művelődés- és stílustörténeti forrásként szolgálhat.

Üvegművészetről röviden

Az üveg, színezett üveg, mint díszítő elem már Krisztus előtti időkben például Egyiptomban használatos volt (mozaik, millefiori). Az üvegfúvási technika időszámításunk kezdetén terjedt el, s finomult tovább a római időkben.

Az üvegfestészet, mint építészeti díszítő elem már a korai kereszténység idejéből dokumentálható, de az első maradványok a 600-as évekre tehetőek. Angliában, Durham mellett bukkantak rá a régészek. A legszebb színes üvegek Franciaország üveghóiból kerültek ki – híres gótikus katedrálisai példázzák ezt. Az 1800-as évek historizmusa az üvegművészet megújulását jelenti. Angliában a

preraffaelita művészek Edward Burne-Jones és William Morris, Amerikában pedig a híres Louis Comfort Tiffany (opalizáló üveg) a legismertebb nevek. Ezek hatásai jól érezhetők Róth Miksa munkáin.

Róth Miksa munkássága

A jó félévszázadot felölelő művészi pályát a legkülönbözőbb technikák, stílusok, témák fémjelzik mozaik és üvegfestészet műfajában egyaránt. Róth Miksa munkásságának egyik fontos része az ikonográfiai alkotások – például magyar szentek ábrázolása. Idesorolhatók a norvégiai üveglakok is. „Historizáló pontosság” a környezet ábrázolásánál, valamint az egyes alakok attribútumainak ikonográfiaileg helyes megjelenítése a mérvadó. Első, legfontosabb megbízatását Steindl Imrétől kapta a fiatal művész: A máriafalvi (mariasdorfi) templom rekonstruált üvegfestményeinek kivitelezését gótizáló stílusban (1877).

Kabinet-üvegfestmény műfajában is jelentőset alkotott – ezek részben üvegre, részben üveggel festett képek (vagyis különböző színű, árnyalatú üvegdarabokból való alkotások). Az üveggel festés elsődleges szerepe fényt átengedő, dekoratív színtartó. Ilyenek például a Primavera – neoreneszánsz hatás, A festészet allegóriája, A szobrászat allegóriája – a művészetet, mesterséget szimbolizáló hagyományos kellékekkel, (munka)eszközökkel. Német család – fotográfiai hitelességgel üvegre festett családi portré megfelel a kommemoratív (emlékeztető) funkciónak.

A „murális”, építészeti tér részeként funkcionáló üvegfestmények – minthogy a középkorban – az architektúrának, belső tereknek szerves részei, kiegészítői. Elsőként az 1896-os millenniumi kiállítás épületei példazzák ezt, például a királyi váróterem ablakai, a kolostorudvarra nyíló timpanon Róth Miksa művei.

Komoly állomása a Róth életműnek a Tiffany-féle opalizáló üveg alkalmazása (1897). Az Osztrák-Magyar Monarchiában elsőként dolgozott ezzel a technikával. Ám a magyar művész a Tiffany-üveget szinte nemesítette, felemelte azáltal, hogy kritikusan a „megfelelő témához” alkalmazta, hogy kombinálta antik-, vagy/és katedrálüveggel. Biztos színérzékkel választotta meg színeit. Alkotásaiban (középkori mintára) főszerepet kap a szín – színekombináció. Ugyanakkor minimális „segédanyagok” alkalmazásával az üveget az önálló művészi kifejezés eszközeként tekintette. Mindezeket úgy kombinálta, hogy az ólmozás és az üveggel festés textúrája is hangsúlyt kapjon. E munkái elismeréseként 1899-ben iparművészeti aranyéremmel, 1900-ban a Párizsi Világkiállításon pedig Pax és Felkelő nap című munkáiért ezüstéremmel jutalmazták.

Szintén nagy érdeme, hogy Magyarországon újra meghonosította a mozaikművészetet. Számos épületet díszítenek mozaikjai. Budapest legjelentősebb köztéri mozaikja a Szervita téren (hajdani Martinelli tér) látható. Nemzetközileg is elismert – Angliában a legjelentősebb szecessziós mozaikművészek között tartják

számon.

Róth Miksa rendkívül változatos munkásságában, annak különböző fázisaiban, stílusában megtalálta az egyensúlyt a különböző stíluselemek között, s létrejött egy sajátos „Róth-stílus”. „Róth-Miksás”-nak mondható az a szecessziós-bizáncias egyedi stílus, amely például a St. Louis-i Világkiállításon bemutatott munkáit jellemzi.

Az üvegfestészet e nagy magyar mestere 1944. június 14.-én hunyt el. Itt Fieber Henrik találó méltatását kölcsönözném: „Róth Miksa a régi stílusú üvegfestő, aki innét-onnan négyszáz év óta, talán elsőnek érdemi meg ismét az üvegfestő-mester nevet, ami nem a mi lapos felfogásunk szerint való iparost jelenti, hanem a régi maestrót, a kézműipar grand arttá való finomítóját.”

Fagerborg templom

(Kivonat Biró-Sey Katalin és Martinovits Katalin, 100 éves magyar műkincs Oslóban című, az MBK HÍRADÓ 2003. decemberi számában megjelent írásából)

Az 1903-ban felszentelt oslói Fagerborg templom kórusfalán, az oltár feletti nagyméretű üvegeablak Róth Miksa (Max Róth) alkotása. Jelentőségét növeli az a tény, hogy a művész több, külföldre készült műve nyomtalanul eltűnt az idők folyamán, mint például a szicíliai, magyar hadifoglyok emlékére készült kápolna ablakai. A hármastagolású üvegeablak a feltámadt Krisztust ábrázolja. A hagyományos ikonográfiai ábrázolásmódot követő kompozíció középpontja a szenvedés, a halál felett győzedelmeskedő Krisztus dicsfényel (mandorlával) körülvelt alakja. A Krisztusra feltekinő angyal mellett felismerjük Mária Magdolna földre boruló alakját, míg a két oldalfelületben a sír őrzőit – egy-egy római katona lendületes pózban. A figurális ábrázolás mozgalmasságát, drámaiságát az ornamentális részek nyugodt harmóniája ellensúlyozza. (Idekívánkozik a mester 10 pontjából az 5.-ből egy részlet: „...A komponálásnál törekedjél mozaikszerű hatásra, juttasd hát egyformán szóhoz a figurális meg az ornamentális részeket, ne érvényesüljenek egymás rovására.”)

A gazdag színvilágú kompozíciót a közönség lelkesen fogadta, ám a korabeli sajtóban ilyeneket is olvashatunk, mint „bombasztikus, túl harsány, - sőt- német”. A korabeli levelezés arra utal, hogy a mester személyesen jelen volt a beállításnál – egyike a szerződés feltételeinek. (Ma már e sorok írója – amatőr Róth Miksa kutató – megbizonyosodott róla, hogy a mester egyik megbízottja járt el ez ügyben.)

Maga a templom a múlt század eleji norvég templomépítészet egyik jelentős alkotása. Hagbarth Martin Schytte-Berg építész szakított az addig uralkodó neogótikus stílussal. Bizonyos elemeket ugyan alkalmazott, ám az anyagválasztásnál – téglaburkolat helyett gránitborítású falak, valamint a tornyok aszimmetrikus

elhelyezésével az 1300-as évek angol mintára épült kőtemplomaihoz nyúl vissza. A homlokzat hármastagolású főbejárata pedig Nagy Károly idején volt elterjedt a templomépítészetben. Mindezen régmúltba visszanyúló stílusjegyek között tisztán feltűnnek az 1900-as évek kezdetére tért hódított, német inspirált jugend stílusjegyei is. Különösen a templombelső és a berendezés tükrözi ezt még ma is, a többszöri átalakítások ellenére, például a pávatollakra emlékeztető orgona 1913-ból.

Sandefjordi templom (Sandefjord kirke)

1903-ban került felszentelésre meglehetősen dramatikus előzmények után. 1900-ban ugyanis egy végzetes tűzben a város szép nagy temploma (1872) a vörös kakas martaléka lett. Szerencsére a régi oltárképet, Otto von Mengelberg düseldorfi festő finom hangvételű festményét sikerült kimenteni. Így Róth Miksa üvegablakával együtt díszítette az új, ma is látható templom szentélyét 1963-ig. Mikor is, a kortünetnek is beillő modernizálás során lekerült a kórusfalról. Ekkor kapott az üvegablak is új helyet, a nyugati falon. Elégé vitatható módon elhelyezve – az oldalgaléria fölött.

Az 1903-ra elkészült új templom hamarosan maga is dramatikus megpróbáltatáson esett keresztül. 1904-ben ugyanis egy földrengés tette próbára stabilitását. Szerencsésen, kisebb károkkal állta a próbát, úgyszintén Róth Miksa műve is.

Sandefjord a híres norvég bálnavadászati fellegvára volt. (Bálnavadászati Múzeuma -1917- egyedül álló Európában.) A háborgó tenger, mint motívum témáilag is jó választás. A mester ismét élő példája elveinek – intelmeinek 3. pontja illik ide: „Az üvegfestés díszítő művészet, összhangot kíván. Szervesen illeszkedik a rendeltetési helyének környezetébe.” Itt, gondolom, elsősorban a közvetlen környezetre utal. De azért a témaválasztása sem lehet véletlen. Elnézve a drámai hullámokat – könnyen megértem, hogy a 60-as években még élő néhai, sokat megélt bálnavadászok, de akár az otthonülő, aggódó asszonyok is magukénak érezték ezt a képet. Mintha nekik készült volna!

Egy régi fényképet nézegetve, ahol még Mengelberg oltárképe együtt látható az üvegablakkal, azt gondolhatjuk, hogy még talán az oltárképet is ismerte Róth mester, hiszen a festmény és az üvegablak Krisztus alakja szinte harmonikus összhangban van egymással.

Habent sua fata libelli – mondja a régi mondás – lám, lám nemcsak a könyveknek, amint látjuk, az üvegablakoknak is, megvan a maguk sorsa. Emberi kezek törhetik szét, falazhatják be, túlélhetnek modernizálást, földrengést, s felfedeződhetnek... méltó megbecsülésben élhetnek tovább.

Felhasznált forrásmunkák:

Varga Vera: Róth Miksa művészete, Helikon, 1993;

Mester Éva: Színes üveglakok – különnyomat a Budapest, Építészeti részletek könyvből, 2000;

Külön köszönet Fényi Tibor, a Róth Miksa Múzeum igazgatójának értékes tanácsaiért.

Martinovits Katalin Gabriella

Harminc éve vált meg szülővárosától, Győrtől. Oslo, Párizs, Brüsszel fémjelzi ezeket az éveket. Norvégiában több évig a Manpowernél dolgozott, ahol a legkülönbözőbb területeken szerezhettek tapasztalatokat – az olajipartól a Norvég Rádió-nál és Televízió-nál töltött többszöri megbízásig. Párizsban, Brüsszelben a diplomatafeleség szerepével járó feladatok mellett nagy lelkesedéssel vett részt a helyi norvég és magyar életben egyaránt.

Ma mint oslói idegenvezető működik, és ugyanott az International Forum Music Committee-jének vezetője. Életre való útmutatóként Kodály megfogadásra érdemes üzenetét választotta: „Egész életünkben igyekezzünk műveltebbekké és magyarrabbakká lenni.”

